

rattuna vähemmän sivutilaa. Maimonides opas tuki Halbertalilta arvoisensa käsittelyn. Maimonides on kreikkalais-arabialaisen filosofisen synteessin (*falsafa*) kasvatti. Maimonideen todennäköisimmät lähteet, al-Fārābī, Ibn Sīnā (Avicenna) ja Ibn Rushd (Averroes), kuuluvat Aristoteleen muslimitulkitsijoiden koulukuntaan. Näistä lähtökohdista Maimonides ruotii juutalaisuuden peruskäsityksiä. Yksi keskiaikaisen juutalaisen filosofian vaikeimmista pulmista koskee luomista. Onko maailma luotu tyhjästä, kuten Geneksin luomiskertomus perinteisesti ymmärretään, vai onko maailma aina ollut olemassa, kuten kreikkalaiset filosofit tulkitsevat? Voiko Jumalalla olla aktiivinen rooli maailman-kaikkeudessa? Jos tämän maailman asiat eivät kosketa Jumalaa mitenkään, miksi rukoilla?

Halbertalin mukaan Maimonideen vastaus on eräänlainen kultainen keskitie: vaikka maailma on luotu, Jumala on ikuinen. Niinpä filosofitkaan eivät oikeastaan ole väärässä. Rationalistina Maimonides alentaa ihmeiden roolia uskonnonhistoriassa ja kohottaa tilalle luonnollisen, kausaalisuuteen perustuvan järjestyksen. Juuri tämä luonnollakien järkähtämättömyys ihmisten sijaan todistaa Jumalan luomistyöstä: maailma on Jumalan viisauden ilmentymä, jossa ihmisellä on vain häviävän pieni rooli. Maimonides analysoi estoita juutalaista perinnettä filosofian valossa ja jos perinne ja filosofia joutuvat törmäyskurssille, perinnettä voidaan kernaasti tulkita uudelleen.

Halakhalla on Maimonideen mukaan tärkeä yhteiskunnallinen ulottuvuus: massoja on helppo pitää kurissa Jumalan rangaistuksen uhalla ja lohduttaa tuonpuolisilla palkinnoilla. Lain noudattamisella on kuitenkin vain yksi perimmäinen tarkoitus, tiedon saavuttaminen. Tieto Jumalasta vapauttaa ihmisen peiloista ja väärin mielikuvien vallasta. Filosofia on ainoa mahdollinen tapa elää merkityksellistä elämää, jo-

pa niin, että sillä on ratkaiseva rooli ihmissielun pelastumisessa. Maimonideen filosofinen elitismi tuntuu tylyltä: vain tietoa janoavan intellektuellin sielu jatkaa olemassaoloaan fyysisen kuoleman jälkeen. Filosofian vastustajat käsittivät tämän tar koittavan, että Maimonides torjui uskon ruumiin ylösnousemukseen, minkä hän itse kuitenkin jyrkästi kiisti. Filosofia ja Tooran ulkopuoliset tieteet ovat jatkuvan polemiikin kohteena ortodoksisjuutalaisuudessa vielä tänäkin päivänä.

More nevuḥim on kuuluisa vaikeaselkoisuudestaan. Filosofia jäsyyttää yhteiskunnan rakenteita, ja siksi siitä on kirjoitettava harkiten. Halbertal muistuttaa, että lukijoiden harhauttaminen oli Maimonideen alkuperäinen päämäärä, minkä tekijä itsekin tunnustaa alkusanoissaan. Ainoa oikea tapaa lukea opasta ei välttämättä ole olemassa. Niin skeptikko, mystikko kuin konservatiivinenkin lukija saa luvan omalla tavallaan ymmärtää Maimonideen uskonnonfilosofiaa. Filosofista viehtynyt neuvoton löytää ratkaisun eksistentiaaliseen ahdistukseensa ilman, että uskonnon suomasta lohdusta – juutalaisesta elämäntavasta eli *halakhan* noudattamisesta – tarvitsisi älyllisen rehellisyyden nimessä luopua.

Halbertal kirjoittaa ihastuttavan helppotajuisesti halakhasta ja keskiaikaisesta juutalaisesta filosofiasta sekä nostaa taitavasti esiin Maimonideen laajan tuotannon ydintemat. Siksi teos kohoaa vaivatta uusimman Maimonides-kirjallisuuden kärkeen. Laajojen alaviitteiden käyttöä on paremman luettavuuden takia vältetty ja viitteiden sijaan Halbertal on liittänyt jokaisen luvun yhteyteen kirjallisuusluettelon. Toisinaan Halbertalin moderni ortodoksisjuutalainen tausta pilkkahtaa esiin: osansa Maimonideen (eli Halbertalin) filosofisesta kritiikistä saavat niin aikamme sieluttomuus kuin kaiken jyräävä rahan valta.

RIIKKA TUORI
FIL. TRI, FRANKFURT AM MAIN

HOLGER THESLEFF Platonin arvoitus. Helsinki: Gaudeamus 2011. 320 s.

Holger Thesleffin tuorein Platonia käsittelevä, valtavaan kokemukseen perustuva yleisesitys on saanut nimekseen *Platonin arvoitus*. Mikä on Platonin arvoitus ja miten se tulisi ratkaista?

Arvoitusta ei suorasanaisesti täsmennetä, mutta johdanto-osuudesta käy ilmi, että Platonin arvoituksellisuus liittyy hänen kirjalliseen esitystapaansa: Onko Platon tosissaan ja mitä hän lopulta asioista ajattelee? Thesleff korostaa dialogien kielellisiä, tyylillisiä ja kontekstiin liittyviä piirteitä ja väittää, että tämä yleinen tarkastelulinja on ”monissa tutkimuksissa sivuutettu”. Tutkimuskirjallisuuteen ei kuitenkaan täsmällisemmin viitata.

Ratkaisu on ymmärrettävä. Historian kuluessa esitetyillä tulkinnoilla on painolastia, jota kirjoittaja pyrkii välttämään. Nykytutkimuksessa kuitenkin monet Thesleffin mainitsemista tulkintaperiaatteista tuntuvat olevan melko hyvin esillä. Monesti keskitytään yhteen dialogiin tai sen osaan, koska ei ajatella, että Platonin voisi turvallisesti olettaa säilyttävän samat väitteet tai ajatukset dialogista toiseen; esityksen katsotaan vaihtelevan kontekstista ja vastaanottajista riippuen. Esimerkiksi teoksen lopun luettelossa mainittu Andrea W. Nightingale on julkaissut tutkimusta dialogien kulttuurisista konteksteista ja kirjallisista tehokeinoista. Kokemukseni antiikin filosofian tutkimuksesta ei myöskään tue sitä väitettä, että tutkijoiden enemmistö ajattelisi Platonin (tai Sokrates-hahmon) olevan enimmäkseen tosissaan. Vakavasti olemisen, ironia ja huumori tuntuvat nykyään olevan tutkimuksen vakioteemoja. Tällaisten tulkintojen vakiintuminen on luultavasti ollut Thesleffin ja muiden vastaavia tekijöitä korostaneiden tutkijoiden ansiota. Antiikin filosofian tutkimuksen kentälle

noin viisi vuosikymmentä *Platonin arvoituksen* kirjoittajaa myöhemmin saapuneen on siis jo mahdollista rakentaa tälle pioneerityölle.

Platonin arvoitus torjuu Platonin argumentoivana ja oppeja esittäväenä filosofina. Olen samaa mieltä siitä, että Platon ei ensisijaisesti esitä oppeja. Argumenttien suhteen teoksen ratkaisu sen sijaan herättää kysymyksiä. Platonin arvoitus kun tuntuu teoksessa paikantuvan siihen, mitä Platon tosiasiaa ajatteli; hänen ajatteluaan avataan ”maailmankuvan” (s. 23) tai ”mallien” avulla. Mitä siis ”Platonin ajattelulla” teoksessa tarkoitetaan?

Jos kyse on ajattelusta prosessina, jossa asioita pohditaan ja tarkastellaan eri näkökulmista, dialogit voivat oman näkemysni mukaan heijastaa Platonin ajattelua. Dialogeissa saatetaan kuvata niitä ajattelu- tai tutkimusprosesseja, joilla tarkastelluista asioista pyritään pääsemään selville. Ajattelu sisäisenä tai yhteisössä harjoitettuna keskusteluna ei kuitenkaan edellytä, että tarkasteluihin sitouduttaisiin kannatettuina oppeina.

Eikö tällaisia ajatusprosesseja tai niitä koskevia raportteja voisi samalla pitää myös argumentteina? Eikö yhtenä argumentoinnin tarkoituksena ole juuri tarkastella tutkittujen näkemysten perusteluita ja mahdollisia vastaväitteitä? Ehkä Thesleff ei haluakaan sulkea pois argumentteja tässä mielessä vaan katsoo, että dialogeja ei tulisi *tyypistää* niihin päätelmiin tai perusteluketjuihin, joita jotkut tutkijat ovat pyrkineet dialogeista uuttamaan. Hän luultavasti vastustaa argumenttinäkemyksiä vain siinä ahtaassa mielessä, että dialogit voisi pelkistää päätelmäkettjuiksi.

Toisinaan Thesleff näyttää kuitenkin käsittävän Platonin ajattelun ajatuskuluiksi tai tarkastelutavoiksi, joiden totuuteen Platon oli sitoutunut. Mutta miten Platonin ajattelu tässä mielessä eroaa opeista? Monet ajatuskulut toistuvat eri dialogeissa, mutta omasta näkökulmastaani on ongelmallista olettaa, että

Platon olisi välttämättä sitoutunut henkilöahmojen dialogeissa esittämiin väitteisiin tai niiden perusteluihin. Ehkä juuri tästä syystä Thesleffkin puhuu esimerkiksi ”kahden tason mallista”. Toisaalta hän kuitenkin puhuu ”ideaopista” ja Platonin ”yhteiskuntateoriasta” ja näyttää ajattelevan, että kahden tason malli on oletettu todeksi useimmissa dialogeissa. Sitä kutsutaan myös Platonin ”maailmankuvaksi”. Teoksen kokonaisuudessa itselleni jäi hiukan epäselväksi varauksellisempien huomioiden suhde niihin käsittelyihin, joissa varauksia ei esitetä – esimerkiksi juuri kahden tason mallin käsittely kautta teoksen. Miten ajatus maailmankuvasta dialogien taustalla siis lopulta eroaa tulkinnasta, joka osoittaa Platonille oppeja?

Muutama johtajasukupolvi Platonin kuoleman jälkeen hänen oma koulunsa siirtyi kannattamaan tulkintaa skeptisestä Platonista, jossa korostetaan monien dialogien aporeettista luonnetta ja Sokrateen irtisanoutumista tiedosta. Myöhäisen hellenistisen ajan ja myöhäisantiikin kouluplatonismien tulkinta sen sijaan oli dogmaattisempi. Thesleff sanoutuu irti sekä skeptisestä että dogmaattisesta Platonin tulkintalinjasta. Hän korostaa, että Platon henkilöä kaihoi julkisuutta ja että tämä on luultavasti vaikuttanut hänen teostensa luonteeseen. Näkemysni voisi ajatella olevan sukua jo antiikin aikana esitetyille spekulatiiville siitä, että Platon ei julkisesti ilmaissut mitä hän pitää totena, välttääkseen Sokrateen kohtalon. Thesleff ei kuitenkaan näytä hyväksyvän tätä tulkintaa.

Ehkä Thesleffin kokonaisnäkemys lopulta tulee lähelle tulkintaa tutkivasta Platonista, jota myös itse pidän lupaavana. Tutkivalla Platonilla tarkoitan jotain sellaista kuin yllä hahmoteltu ”ajattelun” ensimmäinen merkitys ehdottaa: monissa dialogeissa tarkastellaan erilaisia kysymyksiä monista eri näkökulmista ja pyritään selvittämään, miten erilaisia väitteitä voi perustella. Samalla

niissä esiintyy rikas kirjo muunlaista, kirjallisesti korkeatasoista materiaalia. Tutkivan Platonin näkökulmasta dialogien yhtenä tarkoituksena on opettaa kuulijaa tai lukijaa ajattelemaan itse. Vaikka Thesleffin kanta muistuttaa tätä tulkintaa, hän kuitenkin paikoitellen esittää, että dialogin kirjoittaja tietää, miten tekstin pintatasolla esiintyviin ongelmiin tulisi vastata – tai että aporioiden vakavuutta ”on usein liioiteltu”. Samoin hän myös esittää, että lähes kaikkien tärkeimpien teosten taustalla on samanlainen yleinen maailmankuva. Nämä tekijät näyttävät siis erottavan Thesleffin lähestymistavan tutkivasta Platonista.

Teoksessa korostetaan Platonia taiteilijana tai kirjailijana, ja pidän tätä piirrettä tärkeänä. Olisin kuitenkin taipuvainen ajattelemaan, että tästä piirteestä yhdistettynä edelliseen tutkivaan Platoniin seuraa, että ei ole yhtä ja oikeaa tapaa tulkita sitä, mitä Platon pohjimmiltaan haluaa sanoa. Ehkä Thesleffkin ajattelee näin mutta luokittelee paikoitellen dialogeissa esiintyvät ajatuskulut joko niihin, jotka ovat puhdasta leikkiä (ja joita siis ilmeisesti ei pidetä lainkaan relevantteina) sekä sellaisiin, jotka noudattavat kahden tason mallia (ja jotka siis vastaavat Platonin ajattelua Thesleffin tulkitsemana). En itse hyväksyisi oletusta, jonka mukaan dialogeissa esitetyt ajatuskulut on sijoitettava toisensa poissulkevasti ja kattavasti näihin kahteen kategoriaan. Samoin kuin sokraattinen ironia on monikerroksista ja mutkikasta, myös Platonin suhde esitettyihin ajatuskulkuihin on näkemysni mukaan rikas tai monimutkainen – ja tähän Thesleffin teoksen nimi ja aihekin liittyvät. Leikitteilyä ja huumoria ovat dialogit pulloillaan, mutta melko harvoin (ehkä lähinnä *Euthydemoksessa*) kyse tuntuisi olevan pelkästä leikistä. *Euthydemoksen* hullujen ja poskettoman hauskojen sofististen argumenttienkin voi ehkä katsoa opettavan lukijaansa ajattelemaan itse.

Teoksessa korostetaan Aristoteleen roolia dogmaattisen tulkinnan

vakiinnuttamisessa. Viimeaikaisessa myöhäisantiikin filosofiaa koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin esitetty, että tarve systematisoida Platonia ja Aristotelesta syntyi myöhäisantiikissa, kun muiden koulujen oli pystyttävä vastaamaan erityisesti stoalaisille, jotka katsoivat filosofian eri osa-alueiden muodostavan systemaattisen kokonaisuuden. *Platonin arvoituksessa* Aristoteleeseen suhtaudutaan ehkä tarpeettoman kielteisesti. Hänen katsotaan esimerkiksi pitäneen ”kuivaa ja akateemista esitystapaa” Platonin suosimaa dialogimuotoa parempana. Vaikka Aristoteleen teoksina säilyneet kirjoitukset voivatkin olla kuivia ja akateemisia, ne oli tarkoitettu koulun sisäiseen käyttöön, eivät julkaistaviksi. Olisi perusteetonta olettaa Aristoteleen teosten olleen Platonin dialogien kaltaisia kirjallisia mestariteoksia. Toisaalta on myös liioiteltua sanoa, että Aristoteles olisi tarkoituksellisesti vakiinnuttanut filosofisen tutkielman muodoksi traktaatin, jossa hän sanoi ”täsmälleen, mitä ajatteli” (ks. *Platonin arvoituksen* Esipuhe).

Kuten edellä totesin, Platonin arvoituksen ratkaisuksi ehdotetaan teoksessa ”kahden tason mallia.” Yhtenä mallin kiinnostavana erityispiirteenä on, että ”tyyppi-ideat” erotetaan varsinaisista ideoista. Tyyppi-ideat vastaavat pikemminkin ”tavallisia käsitteitä” (esim. *Parmenideessa* kohtaan 129d asti, kuten Thesleff täsmentää), kun taas varsinaisia ideoita on vähemmän ja erityisesti hyväksi arvottavat ideat korostuvat. Thesleff ei kuitenkaan näytä hyväksyvän myöhäisantiikin platonistien väitettä hyvyyden ja ykseyden samuudesta, vaikka hyvyys ja ykseys onkin sijoitettu kahden tason mallin korkeammalle tasolle. Erottelu tyyppi-ideoihin tai tavallisiin käsitteisiin ja varsinaisiin ideoihin tuo jossain määrin mieleen ns. keskiplatonismin ja myöhäisantiikin platonismin (ns. uusplatonismin) erottelun päättelevän käsitteellis-propositionaalisen ajattelun (*dianoia*) ja ikään kuin

yhdellä silmäyksellä ideoita käsittävän tajuamisen (*nous*) välillä. Thesleffin asenne myöhäisantiikin platonismiin ei enimmäkseen ole myönteinen, joten erottelua ei ehkä voi samaistaa myöhäisantiikin platonistien erotteluun. Voidaan kuitenkin kysyä, mikä ero täsmällisemmin ottaen on. Teoksen loppupuolen tulkintaperinteiden esittelyssä myöhäisantiikin platonismia myös esitellään myönteisemmässä valossa, joten Thesleff saattaisi myöntää jonkinasteisen samanlaisuuden.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostettu platonismin täsmällisen määrittelemisen vaikeutta. Mitkä ajatukset tai mallit yhdistävät platonisteja ja erottavat heidät muista antiikin filosofikouluista, erityisesti aristoteelikoista tai uusplatonisteista? Tästä näkökulmasta voidaan kysyä, miten kahden tason malli rajaa platonistit suhteessa muihin antiikin filosofikouluihin. Onko esimerkiksi Aristoteles kahden tason mallin edustaja, kun hän erottaa havaittavat ja järjellä käsitettävät kohteet toisistaan? Thesleff torjuu ajatuksen kahdesta ”maailmasta” ideaopin sisältönä, enkä itsekään katso Platonin tiettyjen ajatuskehitysmien tulevan järkevästi artikuloituksi ajatuksena kahdesta maailmasta. Jos kuitenkin oletus ideoiden (ja tyyppi-ideoiden) erillisyydestä havaittavista kohteista torjutaan, miten Platonin erottelu havaittavien ja järjellä käsitettävien (mutta ei havaittavien) kohteiden välillä täsmällisemmin eroaa Aristoteleen näkemyksestä? Aristoteleen näkökulmasta havaittavassa todellisuudessa kohtaamme asiat sisältävät sekä havaittavan aspektin että järjellä käsitettävän (mutta ei havaittavan) aspektin. Jos kahta maailmaa ei Platonilla oleteta, miten kahden tason malli tarkkaan ottaen eroaa aristotelismista?

Olen edellä esittänyt joitain selvittäviä ja kriittisiä huomioita Thesleffin teoksen vastauksesta Platonin arvoitukseen sellaisena kuin tuon arvoituksen ja sen ratkaisun kokonaisuuden pohjalta ymmärrän. Sen

lisäksi teoksessa on monta erittäin hyödyllistä osaa: tiivis ja kattava esitys dialogien pääsisällöstä väljästi kronologisesti järjestettynä. Lisäksi teos esittelee tiiviisti myös Platonin tulkintaperinteiden antiikista meidän päiviimme asti. Erityisesti nämä osat ovat suomeksi Platoniin tutustuvalle välttämätöntä luettavaa.

MIIRA TUOMINEN
DOS., JYVÄSKYLÄ

TIMO NISULA
Augustine and the Functions of Concupiscence. Supplements to Vigiliae Christianae 116. Leiden: Brill 2012. 419 s.

Timo Nisulan *Augustine and the Functions of Concupiscence* on yli 400-sivuinen rautaisannos, joka perustuu hänen vuonna 2010 julkaisuun ekumeniikan väitöskirjaansa. Nyt arvosteltava teos on hienoisesti työstetty versio alkuperäisestä väitöskirjasta, jota on vahvistettu erityisesti manikealaisuutta käsittelevän kirjallisuuden osalta.

Tutkimuksen tavoitteena on esittää yleinen kuva Augustinuksen konkupiskenssin eli pahan halun käsitteestä ja hänen tähän käsitteeseen liittämänsä erilaiset käyttötavat. Keskeistä on Augustinuksen oma käsitys eikä niinkään se, millaisista aatehistoriallisista virtauksista hän on käsityksensä rakentanut. Tämä käsiteanalyttinen ote näkyy johdonmukaisesti läpi koko teoksen. Lähdemateriaalina ovat kaikki Augustinuksen teokset, joita tekijä käsittelee jotakuinkin kronologisesti pääluvuissa, jotka puolestaan on jäsennetty temaattisesti. Näin ollen kirja yhdistää sekä systemaattisen että historiallisen lähestymistavan.

Tutkimus käsittelee lyhyiden johdanto- ja johtopäätöslukujen ohella viisi päälukua. Toisessa pääluvussa